Optælling af ynglefugle på Terneø
Utterslev Mose 2013

Rapport til Københavns Kommune
Biomedia

Feltarbejde og rapport: Lars Maltha Rasmussen
Kvalitetssikring: Anders Michaelsen
Afleveret 27. november 2013

Indhold

Indledning 2
Metode 3
Resultater 5
Andre arter 7
Vurdering af plejetiltag 9
Referencer 11

Forside: Hættemåge bringer redemateriale til Terneøen. 3. maj. 2013. Foto Lars Maltha.

Indledning

Terneø i den vestlige del af Utterslev Mose er blevet restaureret op til ynglesæsonen i 2013. Se placeringen af øen og andre stednavne på Figur 1Figur 7. Øen er blevet udvidet og befæstet langs bredden. Hensigten med restaureringen af øen har været at forbedre ynglemulighederne især for hættemåger, idet antallet af ynglende hættemåger har været i tilbagegang i en lang årrække. Københavns Kommune ønskede, at der efter øens renovering blev foretaget en optælling af de ynglende fugle på øen, bl.a. med en optælling af hhv. reder og kuldstørrelse og en vurdering af øens egnethed som yngleø for vandfugle.

Terneø blev hurtigt indtaget af et stort antal hættemåger i løbet af april, efter at islægget på søen forsvandt i begyndelsen af måneden. Efter at isen var forsvundet foretog HedeDanmark en landgang i forbindelse med en besigtigelse af Terneø d. 19. april, hvilket medførte klager til kommunen over forstyrrelser af de ynglende fugle, hvor bl.a. et eller to par af den sjældne sorthovedet måge havde slået sig ned på øen.

Da vegetationen på øen i forbindelse med restaureringen blev skåret helt væk, betød det imidlertid, at oversigtsforholdene fra det nærliggende fugletårn var ganske fortrinlige, og det blev derfor besluttet at foretage optællingerne fra fugletårnet og undlade landgang for derved at undgå yderligere forstyrrelser af ynglefuglene på Terneø.

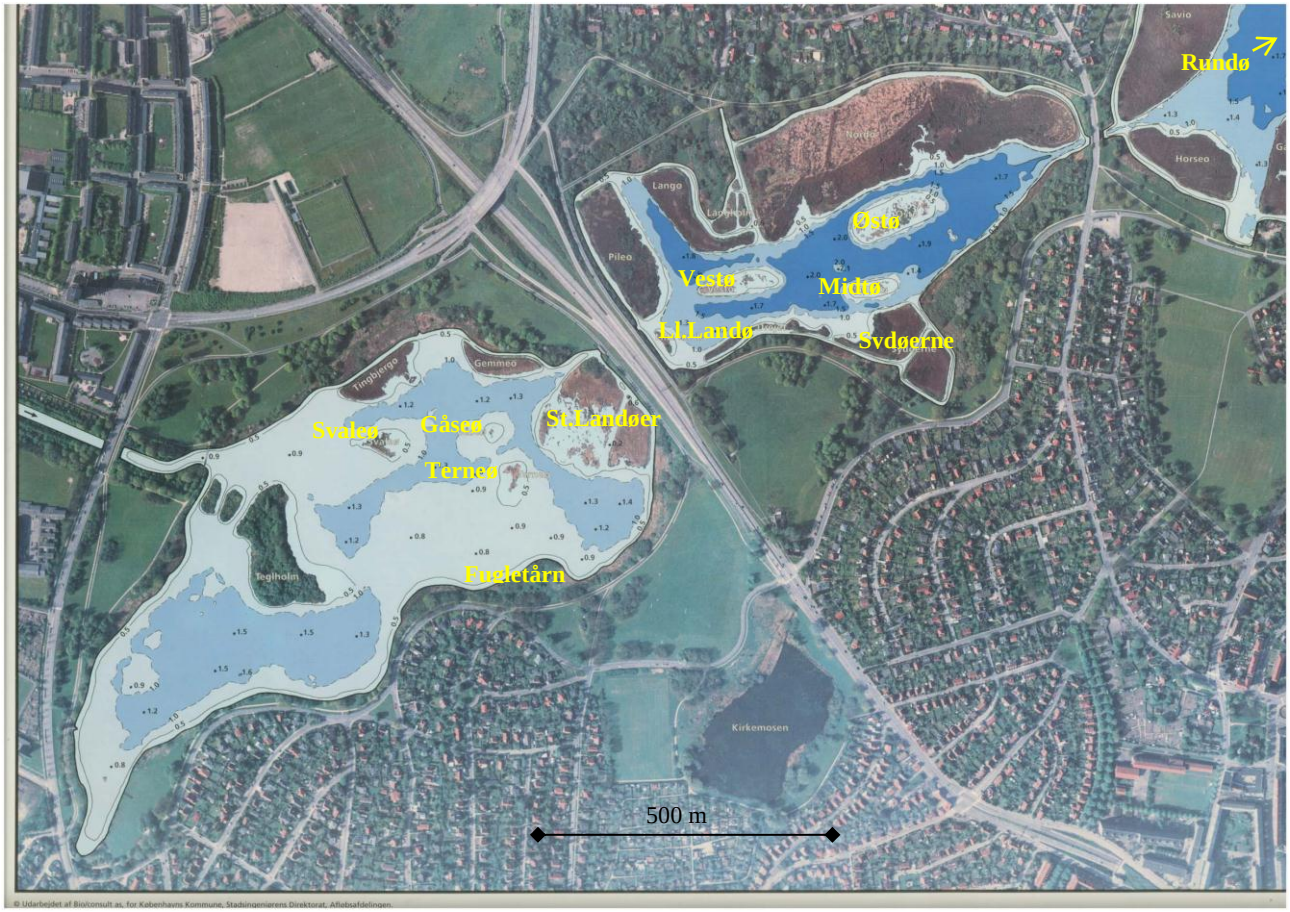

Figur 1. Kort med stednavne der er anvendt i rapporten.

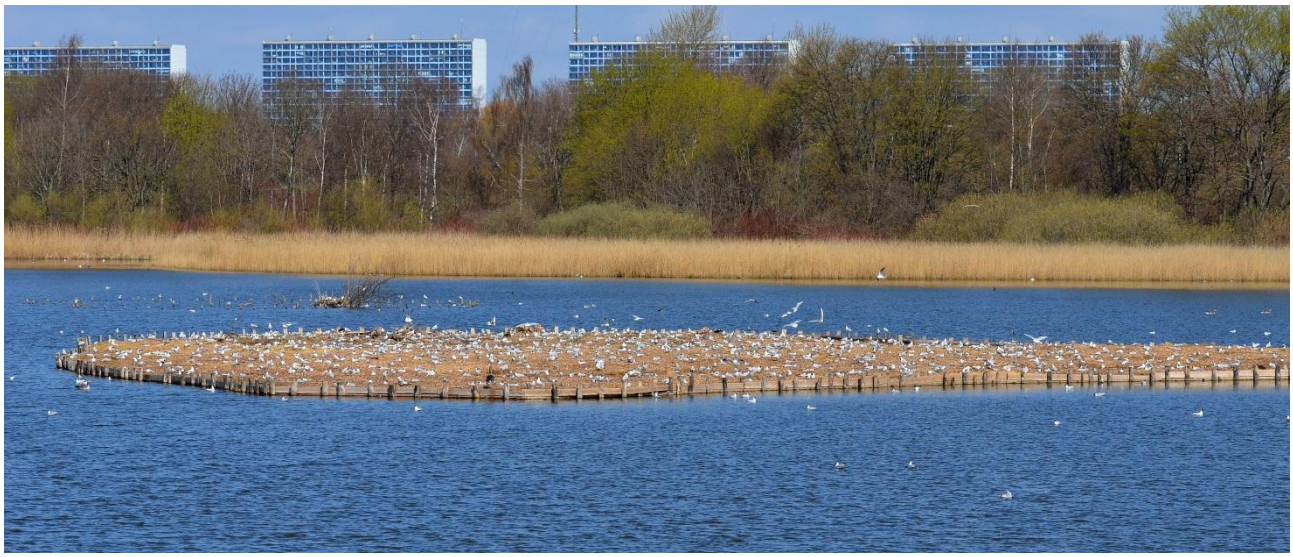

Figur 2. Terneø fremstod helt uden vegetation efter restaureringen i 2012. Her ses øen fra fugletårnet ved optællingen d. 3. maj 2013. Øen er tæt besat med ynglende hættemåger. I baggrunden ses resterne af Gåseø. Foto Lars Maltha.

Metode

Der blev foretaget tre optællinger af de ynglende fugle på Terneø i hættemågernes rugetid i perioden 27. april til d. 12. maj. Derudover blev der optalt unger på fotos optaget ved et besøg d. 6. juni. Desuden modtoges yderligere 4 optællinger af Lars Lindgren fra perioden 19. april til 19. maj (Tabel 1).

Alle optællinger af Terneø er foretaget på foto optaget fra fugletårnet. De øvrige optællinger i Utterslev Mose er foretaget som direkte optællinger med kikkert eller fra foto (Svaleø og Gåseø). Gåseø er meget lille og derfor overskuelig, medens Svaleø er vanskelig at optælle fra land.

Medregnet til ynglefuglene er antallet af hættemågerne på selve øen i luften lige over og i en afstand ca. 10 meter omkring øen. Det er almindeligt brugt at omregne antallet af tilstedeværende ynglefugle i en mågekoloni til et antal par ved at multiplicere med en faktor 0,7 (Hälterlein et al. 1995). Det svarer ca. til at begge mager er til stede for hvert andet par. Antallet af fugle kan variere lidt i forhold til tidspunktet på dagen. Flest fugle vil normalt være til stede morgen og aften. Optællingerne er foretaget om formiddagen, hvor lysforholdene er bedst.

Grågæs er talt som rugende fugle.

Der blev foretaget en optælling af unger på fotos optaget d. 6. juni inden de første unger blev flyvefærdige. Formålet med denne optælling var at fastslå hættemågernes klækkesucces og det samlede antal unger på øen.

Figur 3. Udsnit af foto der er benyttet til optælling af de ynglende måger. Fotoet er taget fra fugletårnet. En serie fotos er sammensat til ét stort i et billedbehandlingsprogram og fuglene kan derefter tælles direkte på fotoet. Over grågåsen ses en vinge af en hættemåge, der viser at fotoet er sammensat af flere, idet sammensætningen ellers ikke bemærkes. Foto Lars Maltha.

Resultater

Antallet af hættemåger på Terneø steg fra 1.032 allerede d. 19. april til et maksimum på 1.338 d. 3. maj. På to efterfølgende optællinger omkring d. 10. og 12. maj, var det muligt at tælle næsten lige så mange fugle. Ved optællingen d. 19. maj begyndte opvoksende vegetation at skjule stadig flere fugle. De første klækkede unger blev iagttaget d. 20. maj.

Med anvendelse af omregningsfaktor på 0,7, betyder det med udgangspunkt i den højeste tælling, at der ynglede 937 par hættemåger på Terneø i 2013 (Tabel 1).

Tabel 1. Oversigt over optællingerne af hættemåger på Terneø. Antallet af par er beregnes som 0,7 gange antal fugle. LMR: Lars Maltha Rasmussen og LIN: Lars Lindgren.

Dato	Antal fugle	Antal par	Optæller
20130419	1032	722	LIN
20130427	1130	791	LMR
20130428	1115	781	LIN
20130503	1338	937	LMR
20130510	1310	917	LMR
20130512	1306	914	LIN
20130519	984	689	LIN

Ved en optælling d. 6. juni kunne der tælles mindst 660 unger. Dertil skal lægges et antal unger som var skjult i vegetationen på en del af øens nordside længst væk fra fugletårnet. På dette tidspunkt var der endnu en del rugende fugle. Det vurderes at der er kommet mellem 700 og 950? unger på vingerne fra Terneø i ynglesæsonen 2013, eller svarende til op mod en unge pr. par.

Det er af stor betydning at have kendskab til ungesuccéssen, for at kunne vurdere omfanget af mulig prædation, fødemangel eller andre årsager til evt. svigtende ynglesucces samt øens generelle tilstand som yngleområde for hættemågerne. Dette resultat må betegnes som en god ynglesuccés (Thyen 2005, JNCC 2013). På den baggrund vurderes det, at øen i 2013 har fungeret som en optimal ynglelokalitet for hættemåger.

Figur 4. Udsnit af optællingsfotos fra samme sted på Terneø 3. maj (tv.) og 6. juni (th.). De første unger klækkede d. 20. maj og de mange brune unger er på dette tidspunkt knap 14 dage gamle og vil kunne flyve omkring d. 20. juni. Vegetationen i baggrunden stammer fra resterne af den oprindelige ø. Fotos Lars Maltha.

Ud over de ynglende hættemåger rugede der også et par sorthovedet måge og 9 par grågås. Der blev konstateret en rugende gråand på øen i forbindelse med besigtigelsen d. 19. april. Ynglesuccessen for disse arter er ikke kendt da ungerne forlader reden inden for et døgn efter klækning.

Der blev i forbindelse med optællingen d. 10. maj foretaget en optælling af ynglende hættemåge i de øvrige dele af Utterslev Mose for at kunne sætte antallet af ynglefugle på Terneøen i relation til det samlede antal ynglefugle i mose, da der tidligere har været større omfordelinger af ynglefuglene mellem de enkelte øer i mosen (Tabel 2). Da det ikke var muligt at se alle fuglene på Rundø, hvor fuglene ynglede delvist skjult af tagrør, er antallet her et minimumstal, vurderet på baggrund af en optælling af opflyvende fugle. I 1988 ynglede der 5.000-8.000 par hættemåger i Utterslev Mose, der på dette tidspunkt endnu var blandt de 10 største kolonier i Danmark (Heldbjerg 2001). Tilbagegangen i Utterslev Mose, formodes at skyldes tilgroning og erosion af yngleområderne, med ændringer i fødeudbud og overlevelse for ungerne. Dette tal faldt til 2954 par i 1998 og til kun 1338 par i 2009.

Tabel 2. Udviklingen i antallet af ynglende hættemåger i Utterslev Mose har fulgt bestandsudviklingen på landsplan, idet antallet af ynglepar blev næsten halveret fra 1988 til 1998, og i 2009 var landsbestanden ca. 30 % af bestanden i midten af 1980erne.

Tabel 2. Antallet af ynglende hættemåger i Utterslev mose ved optællinger siden 1998. Data er fra 1998-2009 fra Amphi Consult 2009. Se (Figur 7) for placeringen af øerne.

Moseparti	Ø	1998	2000	2009	2013
Vestmosen	Svaleø	481	5	201	118
	Tingbjergø	0	0	52	3
	Gåseø	122	210	19	18
	Terneø	284	524	371	937
Midtmosen	Ll. Landø	0	0	10	0
	Vestø	772	679	437	294
	Sydøerne	0	0	8	10
	Midtø	100	234	2	0
	Østø	1195	848	200	26
	Nordø	0	0	36	0

www.biomedia.dk

Østmosen	Rundø	0	0	2	525
Total		2954	2500	1338	1931

Hættemåger er generelt gået tilbage i Nordvesteuropa og årsagen til tilbagegangen for Hættemåge har været meget diskuteret, men der foreligger ingen grundig undersøgelse af danske forhold og årsagerne til tilbagegangen er ukendte (Helbjerg 2001). Øget prædation, højere voksendødelighed, ringere ynglesucces, ændringer i landbrugets dyrkningsmetoder og tilgroning er alle forhold der sandsynligvis piller ind, måske i en kombination (Heldbjerg 2001, Anderson 1990).

Det skal bemærkes, at selvom der er tale om et minimumstal, så var det samlede antal ynglende hættemåger i Utterslev Mose større i 2013 end ved optællingen i 2009, og dermed synes den langvarige negative udvikling for de ynglende hættemåger at være vendt. Denne positive udvikling skyldes især det større antal ynglepar af hættemåge på Terneø og Rundø. Netop disse to områder har været genstand for en målrettet pleje med henblik på at gavne ynglemulighederne for hættemågerne. På Rundø har der været slået tagrør (Amphi Consult 2009).

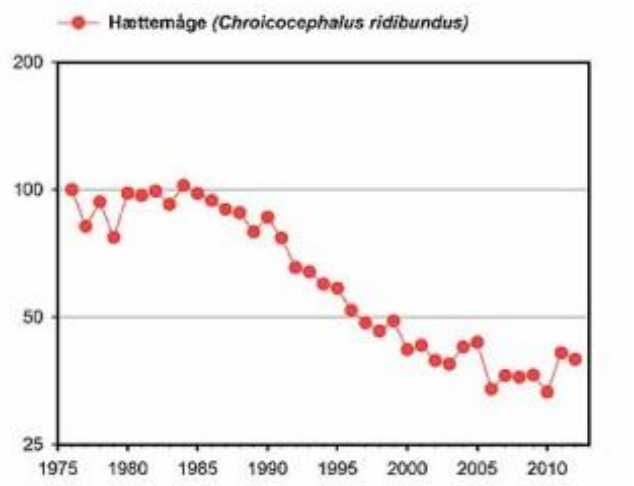

Figur 5. Bestandsindeks for bestanden af hættemåger i Danmark i perioden 1975 til 2012. Indeksværdien er sat til 100 i 1986. I 2009 var værdien ca. 30 %. Kilde: DOF 2013 (http://www.dofbasen.dk/ART/art.php?art=05820).

Den pleje der er foretaget på Terneø op til ynglesæsonen i 2013 betød, at der var plads til væsentligt flere rugende hættemåger her end tidligere. Kolonien var samtidig sandsynligvis den største i Utterslev Mose, da antallet af ynglefugle på Rundø i den østlige del af mosen vurderes at være mindre. Hættemågerne syntes at fordele sig nogenlunde jævnt på øen. Der vil næppe kunne yngle væsentligt flere fugle på øen end det var tilfældet i 2013.

Andre arter

De følgende arter er ofte tæt knyttet til forekomsten af hættemågekolonier, hvorfor observationer af disse nævnes her.

Der blev iagttaget et par sorthalset lappedykker, svømmende rundt mellem Svaleø og Terneø d. 06.05.13. Sorthalset lappedykker foretrækker ofte at yngle i hættemågekolonier. Hvis fødemængden og vandkvaliteten i øvrigt er gunstig i Utterslev Mose, så kan tilstedeværelsen af

www.biomedia.dk

store kolonier af hættemåger være afgørende for om sorthalset lappedykker slår sig ned og yngler. I midten af 1980erne ynglede 10-20 par sorthalset lappedykker, som dog forsvandt som ynglefugle, muligvis i forbindelse med opmudring af kanalerne som bl.a. medførte en øget eutrofiering.

Der blev set mellem 1 og 4 sortterner der fouragerede i området omkring Terneøen i maj og frem til begyndelsen af juni 6. juni. Arten er potentiel som ynglefugl, men mangler egnede redeområder.

Der blev set en sjælden hvidskægget terne første gang d. 10. maj, hvilket gjorde at fugletårnet for en periode blev et tilløbsstykke for fugleinteresserede fra nær og fjern. Fuglen holdt netop til i området nær Terneøen, og de mange måger og gode fourageringsforhold på søen fik fuglen til at opholde sig ved fugletårnet til den sås sidste gang d. 16. maj. Hvidskægget terne har dog aldrig ynglet i Danmark.

www.biomedia.dk

Vurdering af plejetiltag

Birdlife har udpeget området som en IBA-lokalitet, pga. områdets beliggenhed nær Københavns centrum byder den på særligt gode muligheder for at opleve og formidle fuglelivet, og ikke pga. områdets internationale betydning for yngle-eller rastefugle. Denne udpegning har dog ingen administrative konsekvenser.

Utterslev Mose er omfattet af naturbeskyttelseslovens §3, §16, §17 og §18 og blev fredet den 13. juli 2000. Det følger af Fredningsbestemmelserne, at der skal udarbejdes en Pleje- og Udviklingsplan for området, som er blevet udarbejdet af Københavns Kommune (2004). Af denne fremgår det at planens hovedmålsætning er at:

- At bevare mosens rekreative anvendelighed ved at opretholde og udbygge de rekreative anlæg og faciliteter.
- At skabe større landskabelig variation ved en nuanceret pleje af mosens forskellige bevoksningstyper og græsområder.
- At øge mosens naturmæssige værdier ved at forbedre de biologiske vækst- og levevilkår for planter og dyr

Der ynglede i 2013 ingen vandfuglearter på Den Danske Rødliste (Aarhus Universitet 2013), men hættemåge er opført på Gullisten (Miljø- og Energiministeriet 1998) som opmærksomheds-krævende, pga. artens tilbagegang på landsplan.

Ud fra de hidtil udførte plejetiltag vurderes Terneøens tilstand at være en særdeles velegnet redelokalitet for ynglende hættemåge. Det er tydeligt, at den meget åbne biotop tiltaler de ynglende hættemåger. Særligt i forbindelse med redeetableringen er det en klar fordel at øen fremtræder forholdsvis åben og fri for bevoksning, da hættemågernes fælles forsvar mod prædatorer er en vigtig parameter til at sikre en god ynglesucces. Med tiden vil bevoksningen på øen øges efterhånden som planter og buske etablerer sig, og pga. fuglenes gødning og en konstant vandforsyning vil den kunne udvikle sig kraftigt. Vegetationsudviklingen bør følges, og afhængigt af hvordan den udvikler sig, kan man vurdere hvorvidt hel eller delvis nedskæring af vegetation er påkrævet for at bevare og forbedre Terneøen som ynglehabitat for vandfugle. De mange pæle der står tilbage efter tidligere befæstning af yngleøer, fungerer som udemærkede siddepladser for fuglene væk fra kolonien, hvilket er med til at sikre mere ro i selve kolonien.

Det vurderes at velegnede ynglepladser formentlig er en begrænsende faktor for, hvor mange hættemåger der ynglede i Utterslev Mose i 2013. Undersøgelser har vist, at ungeproduktionen i større koloner af hættemåge generelt er større end i små kolonier, hvilket også i høj grad kan bekræftes af forholdene på Terneø i 2013. Da de enkelte kolonier kan blive udsat for prædation af f.eks. vildtlevende mink eller andre prædatorer, er det en fordel for hættemågerne at der er flere gode alternative kolonier i området (Figur 6). Ifølge Utterslevplanen (Københavns Kommune 2004) er det hensigten at opretholde de eksisterende "fugleøer" ved etablering af faskiner og opfyldning med tagrør. Ud fra et ønske om at forbedre forholdene for ynglefuglene i Utterslev Mose, vurderes det at det vil kunne få en markant positiv effekt at retablere yderligere yngleøer. Pleje af de eksisterende øer, som f.eks. slåning af tagrør på Rundø i Østmosen og på andre passende steder vil også kunne bidrage væsentligt til sikre et større antal optimale ynglepladser for hættemåger og dermed også for andre vandfugle.

www.biomedia.dk

Fjordternen er en art, der ofte yngler i forbindelse med hættemågekolonier. Der har gennem maj, juni og juli konstant været 2-10 fjordterner alene i den vestlige del af Utterslev Mose. Der er ikke iagttagelser der tyder på, at fuglene har ynglet selvom der er iagttaget parringsadfærd. Det tyder på, at de tilstedeværende ynglemuligheder ikke i tilstrækkelig grad tilgodeser denne art.

Der er især i udlandet gjort mange erfaringer med at tiltrække ynglende fjordterner ved at etablere kunstige flydende redeplatforme (Burgess and Hirons 1992, BirdLife International 2013). Fjordterner har ofte held med at forsvare disse over for bl.a. hættemåger. Man kunne overveje at etablere sådanne platforme som supplement til Terneøen med en placering i nærheden af fugletårnet. Øerne kan forankres til de mange pæle der er i området. Øernes størrelse skal blot være på 5-6 m^2. Dette vil være en forholdsvis billig måde at sikre forbedrede ynglemuligheder for flere arter. Der er forslag om forsøg med flydende øer i Udviklings- og Plejeplanen for Utterslev mose (Københavns Kommune 2004). Sådanne forsøg kan anbefales som et godt middel at øge artsdiversiteten for ynglefuglene i området.

De forpligtelser der følger af fredningen for Utterslev Mose og plejeplanen, samt generelt af den danske stats ratificering af Biodiversitetskonventionen pr. oktober 2008, er ikke specifikt formulerede, men de udførte og planlagte retableringer af yngleøer er i høj grad med til at leve op til de målsætninger, der kommer til udtryk i disse planer. Samtidig vil de i høj grad kunne medvirke til at gøre området mere interessant og kunne øge muligheder for naturoplevelser.

Figur 6. Flere steder i Utterslev Mose er der små kolonier af Hættemåger. Her ved Vestø i den midterste del af Utterslev Mose. Forbedrede ynglemuligheder i form af retablering af øer og pleje på eksisterende øer vil kunne øge antallet af ynglende hættemåger. Anlæg af flydende øer vil også kunne tiltrækker andre ynglende arter som f.eks. Fjordterne.

www.biomedia.dk

Referencer

Anderson N. 1990. Investigations into the cause of the decline of the Black-Headed Gull (Larus ridibundus) colony at Ravenglass, Cumbria. Masters thesis, Durham University. 189. Sider. http://etheses.dur.ac.uk/6218/

Aarhus Universitet 2013. Den Danske Rødliste. http://bios.au.dk/videnudveksling/til-myndigheder-og-saerligt-interesserede/redlistframe/.

Amphi Consult 2009. Optælling af ynglende Hættemåger i Utterslev Mose 2009. Rapport til Københavns Kommune. 8 sider. http://f.building-supply.dk/2oufoij1x9ic91la.pdf

BirdLife International 2013. Species Fact Sheet. Common tern. Home Page. http://www.birdlife.org/datazone/speciesfactsheet.php?id=3270

Burgess N.D. & Hirons G.J.M. (1992) Creation and management of artificial nesting sites for wetland birds. Journal of Environmental Management, 34, 285-295

Care4Nature 2012. Afrapportering af § 3-registrering I 2012 og plejeplan for Utterslev Mose. Rapport 34 s. http://www.utterslevmose.net/wp-content/uploads/2013/05/Endelig-Afrapportering-Utterslev-Mose.pdf

Heldbjerg H. 2001. The recent decline in the population of Blackheaded Gulls *Larus ridibundus* in Denmark and its plausible causes. Orn. Foren. Tidsskr. 95 (2001): 19-27. http://www.dof.dk/sider/images/stories/doft/dokumenter/doft_2001_1_3.pdf

Hälterlein, D., D.M. Fleet, H.R. Henneberg, Th. Mennebäck, L.M. Rasmussen, P. Südbeck, O. Thorup & R. L. Vogel 1995: **Guidelines for Monitoring of Breeding Birds in the Wadden Sea** - Summary (in Dutch, German, Danish). Wadden Sea Ecosystem No.3, 1995. Common Wadden Sea Secretariat, Trilateral Monitoring and Assessment Group, Joint Monitoring Group of Breeding Birds in the Wadden Sea. Wilhelmshafen, Germany. 44 Pp.

JNCC 2013. Black-headed Gull Chroicocephalus ridibundus. http://jncc.defra.gov.uk/page-2882.

Københanvs Kommune 2004. Utterslev Mose. Udviklings- og Plejeplan for 2004-2008. Bygge- og Teknikforvaltningen. Vej & Park. 96 s. http://www.utterslevmose.net/publikation/pleje-og-udviklingsplan-for-utterslev-mose-2004-2008/

Miljø- og Energiministeriet 1998. GULLISTE 1997over planter og dyr i Danmark. 31 s. http://www.sns.dk/1pdf/gullis.pdf

Thyen S. 2005. Reproduction of Coastal Birds Breeding in the Wadden Sea: Variation, Influencing Factors and Monitoring. Dissertation. Institut für Vogelforschung "Vogelwarte Helgoland" Wilhelmshaven. 130pp. http://www.blmp-online.de/Monitoringhandbuch/Dokumente/trilaterales_Bruterfolgsmonitoring_Diss_Thyen_.pdf